

СИНЧАК В. П.

д. е. н., професор
Хмельницький університет управління та права

МАЗУР О. В.

асистент кафедри менеджменту, економічної теорії та фінансів
Хмельницький університет управління та права

СУТНІСНІ ОЗНАКИ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПРИНЦИПІВ САНАЦІЇ

У статті проведений аналіз існуючих серед науковців дефініцій щодо розуміння сутності «принцип», досліджено підходи до формулювання сучасних принципів санації, на підставі яких представлено авторське визначення поняття «принципи санації». Запропоновано та обґрунтовано ознаки принципів санації, які сприятимуть формуванню та використанню еталонних принципів санації.

Ключові слова: принцип, санація, принципи санації, ознаки принципів санації.

СИНЧАК В. П.

д. э. н., профессор
Хмельницкий университет управления и права

МАЗУР О. В.

ассистент кафедры менеджмента, экономической теории и финансов
Хмельницкий университет управления и права

СУЩНОСТНЫЕ ПРИЗНАКИ И ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ПРИНЦИПОВ САНАЦИИ

В статье проведен анализ существующих среди ученых дефиниций к пониманию сущности «принцип», исследованы подходы к формулированию современных принципов санации, на основании которых представлено авторское определение понятия «принципы санации». Предложены и обоснованы признаки принципов санации, способствующие формированию и использованию эталонных принципов санации.

Ключевые слова: принцип, санация, принципы санации, признаки принципов санации.

SYNCHAK V. P.

doctor of economic sciences, professor
Khmelnytskyi University of Management and Law

MAZUR O. V.

assistant of the Chair of Management, Economic Theory and Finances
Khmelnytskyi University of Management and Law

ESSENTIAL FEATURES AND INTERPRETATION OF PRINCIPLES OF READJUSTMENT

The article analyses the definitions existing among scientists concerning the essence of the “principle”; the approaches to the formulating the readjustment modern principles have been researched, on the basis of which the author’s definition of “readjustment principles” has been introduced. The features of the principles of readjustment have been proposed and grounded, which will facilitate the formation and usage of standard readjustment principles.

Keywords: principle, readjustment, readjustment principles, features of readjustment principles.

synchak@ukr.net, futorna@ukr.net

Постановка проблеми. Багатоаспектність авторських підходів до розкриття сутності принципів санації та ототожнення їх з умовами її проведення або з іншими притаманними їй ознаками не сприяє змістовному наповненню цього економічного явища та має практичні наслідки у процесі фінансового оздоровлення підприємств-боржників за рахунок мобілізації автономних та гетерономних джерел, утворення яких є чи не вирішальним чинником

успішної санації. З огляду на це та враховуючи їх ключове значення під час побудови ефективної системи оздоровлення, а також зважаючи на багатоаспектність проблематики інтерпретації принципів санації виникає необхідність їх дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто відмітити, що формування принципів санації не є абсолютно новим явищем в економічній науці. Проте аналіз літературних джерел у цьому напрямі, показав відсутність єдиних, чітко сформованих засад з часу виникнення та теоретичного обґрунтування самого поняття «санація». Поряд з цим не завжди можливо відразу знайти їх прихильників за назвою та сформованою ними кількістю або підходами до обґрунтування їх змістовного наповнення.

Тому, зважаючи і на поширення останніми роками кризових явищ в соціально-економічному просторі, спостерігається помітне поживлення щодо формування за найрізноманітнішими ознаками принципів санації вітчизняними та закордонними науковцями. На зазначені питання спрямовували свої наукові пошуки такі дослідники, як З. Холод, А. Штангрет [24], М. Кохан [12], О. Полінкевич [18], Б. Поляков [20], Д. Хавін [1], В. Дорофєєва [2], Е. Діба [7], Л. Івін [9] та інші автори.

Причому, різноманіття наукових думок щодо формулювання принципів санації свідчить, перш за все, про бажання кожного з авторів виділити найхарактерніші особливості, які не були враховані попередниками та запропонувати їх для формування ефективної системи оздоровлення. Разом з цим, наявність у цій царині низки спірних підходів показує, що цей напрям наукової проблематики потребує додаткового опрацювання та поглибленого аналізу задля формування єдиних та чітких правил проведення санації.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення та систематизація наукових підходів до розкриття змісту дефініцій «принцип» і «принцип санації» з інтерпретацією й обґрунтуванням на їх підставі нових ознак, притаманних цим поняттям.

Виклад основного матеріалу дослідження. Належне обґрунтування сутності, ролі та характеристик принципів санації загалом об'єктивно неможливе без попереднього комплексного осмислення існуючих підходів до цього поняття. Тому спочатку необхідно розглянути дефініцію «принцип» з позицій його етимолого-лексичного аспекту в сучасному науковому пізнанні.

У науковій літературі зазначається, що поняття «принцип» походить від латинського слова «*principium*» та означає «основні найголовніші, вихідні положення, засоби, правила, які визначають природу й соціальну сутність явища, його спрямованість і найсуттєвіші властивості» [11, с. 17]. При цьому, поширеною є думка, що графема «*prī-*» за значенням у чомусь відповідає давньогрецькому префіксу «*архі-*», що має значення «головний, старший» [8, с. 243]. Звідси, принцип – це «первісне», «те, від чого відбувається щось інше», оскільки саме таке значення має латинська графема «*prī-*» в утворених нею словах [5, с. 809–811].

Звертаючись до Етимологічного словника української мови, зауважимо, що останній визначає принцип як «початок, першооснова» та походить від латинського «*principium*», пов'язаного з «*prīnceps*» – «перший, головний», що виник з «*prīmo-capus*», «який займає перше місце» [13, с. 574].

Дещо ширше етимологічне та лексичне значення поняттю «принцип» надає В. Даль: наукове чи моральне начало, основа, правило, від якого не відступають, а також основне, вихідне положення будь-якої теорії, вчення, науки, тобто вихідна першооснова, основне положення, вихідний пункт, передумова будь-якої теорії, концепції [4, с. 431].

Заслугує уваги й філософський підхід до обґрунтування цього явища. Так, філософська енциклопедія визначає принцип як «те, що й підстава, тобто те, що лежить в основі деякої сукупності фактів або знань» [23, с. 365].

З економічної точки зору дефініція «принцип» розкривається як, по-перше, основні вихідні положення будь-якої теорії, основні правила діяльності; по-друге, встановлені, загальноприйняті, поширені правила господарських дій і властивості економічних процесів [15, с. 76].

Подібні підходи до визначення принципу спостерігаються і в деяких працях [14, с. 562;

21, с. 263]. При цьому, як очевидно зі змісту таких визначень, спільним у них є те, що принципу відводиться роль першооснови в теоретичній конструкції.

На відміну від наведених наукових підходів, авторський колектив, очолюваний професором А.Б. Авер'яновим, крім основного вихідного положення теорії, вчення, керівної ідеї, основного правила діяльності та основи устрою, дії будь-якого механізму, приладу у понятті «принцип» вбачають також і внутрішнє переконання, погляд, що означає норму поведінки [6, с.30]. Майже подібне знаходимо і в українському енциклопедичному словнику, в якому принцип тлумачиться як вихідне положення будь-якого вчення, теорії, науки тощо; внутрішнє переконання людини, її усталений погляд на те чи інше питання [22, с. 23].

Отже, з наведених підходів можна зробити деякі узагальнення. По-перше, принцип визначається як передумова, фундаментальне припущення, по-друге, як початок, начало, першооснова, основа, засада, правило, вихідне положення та вихідний пункт, і, по-третє, як внутрішнє переконання, погляд, що означає норму поведінки.

Зважаючи на вищезрозглянуті підходи до визначення «принцип», можна виокремити об'єктивні та суб'єктивні властивості цього поняття. Відповідно, перша властивість характеризує його як правило, основне вихідне положення. З суб'єктивної точки зору принцип розглядається як внутрішнє переконання або погляд. З цього приводу, слушною є думка В. М. Горшенєва та І. Б. Шахового, які пишуть: «Якщо принципи сприймають, вони повинні глибоко усвідомлюватися, детально засвоюватися та перетворюватися на професійні переконання» [3, с. 73].

Таким чином, у загальному вигляді під принципом пропонується розуміти основне положення будь-якого явища чи економічного процесу. Зважаючи на вищевикладене, вважаємо, що принципи санації необхідно тлумачити як положення, яке визначає особливий режим функціонування економічних відносин у процесі її проведення в усіх різновидах і формах.

Досліджуючи загальні принципи, на яких базується санація, вітчизняний науковець Н.С. Карвацка виокремлює наступні з них: комплексний підхід, інтегрованість у загальну систему управління, гнучкість, адекватність реагування підприємством, компетентність, державний контроль та регулювання, контроль кредиторів, захист прав боржника, строковість, індивідуальний підхід та направленість на довгостроковий результат [10, с. 31–32]. Безсумнівно, наведені принципи є важливими. Проте, на нашу думку, вони не характеризують повною мірою сутнісні ознаки санації, а відображають її особливі умови проведення.

Відтак, тут можлива полеміка не лише про принцип, а й про умови, за яких має відбутися оздоровлення. Адже з означених словосполучень очевидно, що окремі з них можуть відноситись до загальних засад санації, а інші у більшій мірі є обов'язковими елементами процесу оздоровлення підприємства-боржника (державний контроль, контроль кредиторів, захист прав боржника). Звісно, останні також мають важливе значення, але у них інше призначення, зокрема, забезпечення процесу санації, тоді як ґрунтується вона повинна дійсно на загальних принципах. Якщо ж їх не розрізняти між собою, то тоді важко вести мову про ознаку загальності.

Зауважимо також і те, що з наведених принципів, зокрема індивідуальний підхід, на нашу думку, частково перекликається з принципом адекватності реагування підприємства. Адже дотримання першого з них автоматично викличе певні дії боржника. І якщо інструменти санації підібрані кваліфіковано, то й реакція буде відповідною, так як це природно, оскільки окремі особливості чи ознаки одного принципу частково втілюються в іншому, а тому їх дія є дзеркальною, неізолюваною та несуперечливою.

Проте, якщо навіть і врахувати, що у процесі індивідуального розвитку санація, як явище, проходить послідовні етапи ускладнення, диференціації та трансформації, то повинні змінюватись й умови її проведення. Звісно, вони мають відповідати загальним принципам. Адже останні є основою або базою, на якій ґрунтується це складне економічне, правове та філософське явище.

Причому для забезпечення єдиної генетичної основи, на якій має базуватися механізм санації, доцільним є сприйняття підприємства як цілісності (системи) із чітко визначеною метою створення – прибутковістю діяльності, але яке тимчасово знаходиться на певному етапі порушення рівноваги, звичного устрою та функціонування [17, с. 87]. Тому, повертаючись до вищенаведених загальних принципів санації, зауважимо, що переважна більшість з них (інтегрованість, комплексність, гнучкість, адекватність) якраз і не порушують ознаки цієї системності. З цим однозначно не можна погодитись стосовно наступної групи принципів (своєчасність, швидкість, економічність, швидка окупність заходів, прозорість їх розробки і затвердження, активна участь персоналу в проведенні санації, оптимальне співвідношення інтересів різних категорій працівників, а також менеджерів, акціонерів, кредиторів, інвесторів підприємства та державних організацій), наведених у праці [2, с. 174; 7, с. 28]. Тому, беручи за основу зазначене вище обґрунтування, зауважимо, що останні з них, скоріш за все, відображають внутрішні умови проведення санації.

Однак, на нашу думку, принципи санації мають віддзеркалювати не лише внутрішні аспекти відносин оздоровлення, але й зовнішні. Так, ігноруючи зовнішній вплив, зокрема, державне регулювання процесу санації, згодом стане очевидно, що така політика призведе до низки конфліктів та негативних наслідків: економічних, екологічних, соціальних, демографічних. Адже, як слушно зазначає професор А. В. Череп, основне завдання держави щодо «лікування» фінансово хворих суб'єктів господарювання – створення передумов для досягнення найбільшої ефективності в оздоровленні [25, с. 102]. Тому, обґрунтовуючи принципи санації, необхідно зважати і на такі особливості, що властиві цьому явищу як в його основі, так і при проведенні.

До того ж, слід враховувати, що ефективність проведення санації залежить і від багатьох інших чинників. Останнє стосується збалансованої роботи елементів організаційно-економічного механізму (нормативно-правового, інформаційного, методичного, кадрового забезпечень, санаційних заходів та інструментів), на якому, як на необхідній умові, наголошується в одній з праць [18, с. 15]. З чим, безумовно, слід погодитись, як з тим, що використання організаційно-економічного механізму санації має ґрунтуватися на основі використання певних принципів, про що зауважує у своєму дослідженні і М. О. Кохан [12, с. 16].

Однак, усвідомлення зазначених підходів дає підстави для висновку, що не всі вони за своїм змістом відповідають таким вимогам, оскільки відображають лише умови, риси чи особливості процедури санації суб'єкта господарювання або один з аспектів функціонування цього поняття (розкривають принципи санації з точки зору антикризового управління, сформовані безсистемно), а відтак, потребують додаткового обґрунтування. Причому з погляду зазначених підходів, принципами можна вважати й особливості та елементи, починаючи від мораторію, та закінчуючи арештом на майно боржника.

Очевидно, що такі підходи значно розгалужують зміст принципу, ставлять його на інший, до того ж менш важливий, рівень. Тому ми поділяємо думку професора Б. М. Полякова, який зазначає: «Якщо зважати на риси або особливості процедури банкрутства як порядку проведення заходів з фінансового оздоровлення боржника і врегулювання боргових зобов'язань перед кредиторами, то можна вивести тисячі принципів» [19, с. 76]. З позиції такого підходу, лише зауважимо, що принципи мають інше змістове наповнення, а отже їх необхідно розрізняти від рис та особливостей.

Для обґрунтування наведених розбіжностей між умовою та принципом звернемося до тлумачного словника С. І. Ожегова, який визначає умову як вимогу, що ставиться однією зі сторін, які домовляються; як усну чи письмову згоду про що-небудь; як обставини, за яких відбувається чи залежить що-небудь [16]. Останнє дає підставу для висновку, що умова є важливою похідною в розумінні певного принципу, яку необхідно враховувати і при обґрунтуванні принципів санації та їх інтерпретації.

Однак такий підхід не можна вважати остаточним. Адже він лише наближає нас до

розуміння цього складного явища, оскільки, як зауважує І. В. Хоменко, із семантичної точки зору, будь-яке поняття має дві найважливіші характеристики: зміст і обсяг. При цьому, змістом поняття є ознака, на підставі якої узагальнюються і виділяються предмети в даному понятті. Необхідно відзначити, що під ознакою автором пропонується розуміти як властивості предметів, так і відношення між ними [27, с. 194]. Виходячи з наведеного, зрозуміло, що ознаками принципів санації можуть вважатись лише ті, які відповідають вимогам процесу оздоровлення. Відтак, принципи й ознаки як поняття між собою мають тісний взаємозв'язок. Адже вони пов'язані єдністю мети і завдань у процесі санації, оскільки одні засади сприяють здійсненню інших.

Поряд з цим, виокремлюючи ознаки принципів санації необхідно відзначити, що вони повинні мати універсальний характер, тобто враховуватися в будь-якій ситуації тим суб'єктом складом, який задіяний у процесі оздоровлення. Зокрема, на нашу думку, в умовах ринкової економіки особливо актуальною має бути така ознака принципів санації, як обов'язковість, що надає їм найвищої юридичної вагомості. Саме така якість принципів спрямовуватиме реабілітаційні відносини на критерій законності, враховуючи, що процес санування має особливий правовий режим з відповідною нормативно-правовою регламентацією, який реалізується за допомогою використання спеціальних засобів та процедур задля відновлення платоспроможності боржника. І, навпаки, зовсім протилежне спостерігалось б, якби, до прикладу, процес санації не передбачав норми про мораторій на задоволення вимог кредиторів. Відтак, у цьому випадку замість того, щоб оздоровити підприємство, здійснювалися б розрахунки з кредиторами. Тому, зазначена ознака є загально значимою для принципів санації та має забезпечувати систему правового регулювання відносин неспроможності.

Не менш важливим є і те, що принципи санації, як зазначено вище, повинні функціонувати у взаємодії, мати системний характер, взаємозумовлювати один одного та взаємоузгоджуватись не лише між собою, але й з іншими елементами регулювання реабілітаційних відносин. Це особливо актуалізується, оскільки процес санації являє собою поєднання таких елементів, як об'єкта, суб'єкта, мети проведення та інструментів, що виконують притаманні їм функції та постійно перебувають у взаємозв'язках один з одним задля відновлення платоспроможності та забезпечення ефективного функціонування боржника в довгостроковій перспективі. Відтак, використовуючи певний набір інструментів санації, неплатоспроможне підприємство за їх допомогою зможе відновити свою діяльність.

Отже, проводячи паралель між характеристикою процесу санації та трактуванням поняття «системи» за основоположником теорії систем Людвігом фон Берталанфі [26, с. 52], можна з певним застереженням припустити, що санація – це система з характерними їй ознаками: наявність певної кількості елементів, єдність головної мети для всіх елементів та наявність зв'язків між елементами. Звісно, у процесі здійснення санації остання проходить властиві їй етапи, які за своєю складністю є нерівнозначними, диференціюються за кількісними та якісними ознаками та мають свої особливості. Проте для досягнення головної її мети – відновлення ефективної діяльності неплатоспроможного суб'єкта господарювання – необхідно домогтись сприйняття процесу оздоровлення як єдиного генетичного базису.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, дефінування принципів санації вирізняється багатоаспектністю авторських підходів з ототожненням умов, рис чи особливостей без врахування форм і специфічних інструментів самого процесу оздоровлення, що лише поглиблює теоретичну проблему та не виокремлює в них таких важливих ознак, як універсальність, обов'язковість, системність та взаємозумовленість. З позиції такого підходу, під принципами санації запропоновано розуміти вихідні положення, що визначають особливий режим функціонування реабілітаційних відносин у процесі санації в усіх її різновидах і формах і характеризуються універсальністю, обов'язковістю, системністю та взаємозумовленістю. Зазначене сприятиме подальшим науковим розвідкам у напрямку змістовного наповнення понять принципів санації.

Список використаних джерел

1. Захаров В.Я. Антикризисное управление. Теория и практика / В.Я. Захаров, А.О. Блинов, Д.В. Хавин. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 287 с.
2. Антикризисное управление : учеб. пособие / В.Д. Дорофеев [и др.]. – Пенза : Изд-во Пензенского института экон. развития и антикризисного управления, 2006. – 209 с.
3. Горшенев В.М. Контроль как правовая форма деятельности / В.М. Горшенев, И.Б. Шахов. – М. : Юрид Лит., 1987. – 176 с.
4. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. Т. 3 / В. Даль. – М. : Гос. изд-во иностранных и национальных словарей, 1955. – 768 с.
5. Дворецкий И.Х. Латинско-русский словарь / И.Х. Дворецкий. – М. : Рус. язык, 1976. – 1167 с.
6. Державне управління: теорія і практика / за заг. ред. В.Б. Авер'янова. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 432 с.
7. Диба Е.Ф. Анализ подходов к проведению санации / Е.Ф. Диба // Вестник СамГУ. – 2012. – № 7 (98). – С. 26–34.
8. Древнегреческо-русский словарь / под общ. ред. С.И. Соболевского. – М. : Гос. изд-во иностранных и национальных словарей, 1979. – 762 с.
9. Кризисный менеджмент : монография / [Л.Н. Ивин, В.М. Куклин, В.Л. Товажнянский, Л.Л. Товажнянский] ; НТУ "Харьк. политехн. ин-т". – Х., 2008. – 564 с.
10. Карвацка Н.С. Організаційно-економічний механізм санації підприємств машинобудування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.04 / Н.С. Карвацка ; Хмельн. нац. університет. – Х., 2008. – 23 с.
11. Колодій А.М. Принципи права України : монографія / А.М. Колодій. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 208 с.
12. Кохан М.О. Організаційно-економічний механізм санації підприємств в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.03 / М.О. Кохан ; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Л., 2008. – 20 с.
13. Етимологічний словник української мови : у 7 т. т. 4 / [О.С. Мельничук, Р.В. Болдирев, В.Т. Коломієць, В.Г. Складенко]. – К. : Наукова думка, 2003. – 656 с.
14. Энциклопедичний словник бізнесмена: Менеджмент, маркетинг, інформатика / [М.І. Молдованова та ін.]. – К. : Техніка, 1993. – 856 с.
15. Економічна енциклопедія : у 3 т. Т. 3 / [С.В. Мочерний та ін.]. – К. : Видавничий центр "Академія", 2002. – 952 с.
16. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://slovarozhegova.ru/word.php?wordid=33352>
17. Перевозова І.В. Системний підхід до проведення фінансової санації підприємствами в умовах глобальної кризи економіки України / І.В. Перевозова, І.З. Савчин // Науковий збірник ВДВ ЦІТ Прикарп. нац. ун-ту В.Стефаника. – 2010. – Вип. VI. – Т. 1. – 6 с.
18. Полінкевич О.М. Фінансова санація та банкрутство підприємств : навч. посіб. / О.М. Полінкевич, В.П. Лещук. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 416 с.
19. Поляков Б.М. Право неспроможності (банкрутства) в Україні: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Б.М. Поляков. – К. : Ін Юре, 2011. – 560 с.
20. Поляков Б.М. Правові проблеми регулювання неспроможності (банкрутства) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : 12.00.04 / Б.М. Поляков ; НАН України. Ін-т екон.-прав. дослідж. – Донецьк, 2003. – 38 с.
21. Райзберг Б.А. Учебный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский. – М. : Рольф: Айрис-пресс, 1999. – 416 с.
22. Український радянський енциклопедичний словник. Т. 3. – [Вид. 2-е]. – К. : Головна редакція української радянської енциклопедії, 1987. – 735 с.
23. Философская энциклопедия : в 5 т. Т. 5 / под ред. С. А. Фролова. – М. : Сов. энциклопедия, 1967. – 782 с.
24. Холод З.М. Антикризове управління – система завчасної діагностики і захисту від

кризових ситуацій / З.М. Холод, А.М. Штангрет // Наукові записки. – Львів : УАД, 2002. – Вип. 5. – С. 124–127.

25. Череп А.В. Фінансова санація та банкрутство суб'єктів господарювання : навчальний посібник / А.В. Череп. – К. : Кондор, 2006. – 378 с.

26. Черняк Ю.И. Системный анализ в управлении экономикой / Ю.И. Черняк. – М. : Экономика, 1975. – 193 с.

27. Хоменко І.В. Логіка – юристам : підручник для вузів / І.В. Хоменко. – К. : Четверта хвиля, 1997. – 392 с.
